

Τα ΑΕΙ, η περιφερειακή ανάπτυξη και το εμπόριο ελπίδας

Του Παντελή ΚΥΠΡΙΑΝΟΥ

Μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο στις περισσότερες χώρες, δυτικές και ανατολικές, δημιουργούνται νέα ΑΕΙ και αυξάνει γοργά ο αριθμός των φοιτητών. Μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1960 στην Ελλάδα επικρατεί, αντίθετα, η συντηρητική-ελιτίστικη αντίληψη, ότι η μόρφωση είναι για τους λίγους, τους «άξιους». Δεν ιδρύονται νέα ΑΕΙ και ο αριθμός των φοιτητών μένει ουσιαστικά στάσιμος. Έτσι, ενώ μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1920 ο αριθμός των φοιτητών στην Ελλάδα, με βάση τον πληθυσμό, ήταν από τους υψηλότερους στην Ευρώπη, τώρα είναι από τους χαμηλότερους.

Άμεση συνέπεια του περιορισμού εισακτέων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης είναι η χωρίς προηγούμενο στροφή των νέων στα πανεπιστήμια του εξωτερικού. Ενδεικτικά, το 1960 οι φοιτητές εσωτερικού ανέρχονται σε 25.000 και του εξωτερικού σε 9.000. Δεύτερη συνέπεια είναι η τροφοδότηση της εσωτερικής μετανάστευσης, η εγκατάλειψη της υπαίθρου δηλαδή, και η μετοίκηση, κυρίως, στην Αθήνα. Από έρευνες της εποχής (όπως αυτές της Καλλιόπης Μουστάκα) συνάγεται ότι ένας από τους λόγους της μετανάστευσης είναι η αναζήτηση περισσότερων ευκαιριών για εκπαίδευση.

Αφαίμαξη της επαρχίας και τοπικές ιεραρχίες

Το δειλό, συγκριτικά με τα διεθνή δεδομένα, άνοιγμα των ΑΕΙ από το 1962, κυρίως από τις κυβερνήσεις της ΈνωσηςΚέντρου και τη Χούντα αργότερα, δεν έλυσε κανένα πρόβλημα. Οι «καλύτεροι» μαθητές από την επαρχία που περνούσαν στα ελληνικά ΑΕΙ μετακόμιζαν αναγκαστικά στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη και άλλοι μετέβαιναν στο

εξωτερικό, κυρίως στη νέα αναδυόμενη αγορά πτυχίων, την Ιταλία, ξοδεύοντας περιουσίες.

Η λειτουργία -από το 1967- των νέων πανεπιστημίων της Πάτρας και των Ιωαννίνων προφανώς δεν ανέκοψαν το ρεύμα καθώς μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1970 αριθμούσαν λίγους φοιτητές. Την ίδια στιγμή, οι υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας (χάρη και στους εσωτερικούς μετανάστες) και οι ανάγκες νομιμοποίησης της χούντας αλλά και των κοινοβουλευτικών κυβερνήσεων κατέστησαν δυνατή τη διεύρυνση της κρατικής υπαλληλίας. Το κράτος λειτουργώντας ως προνομιακός εργοδότης των πτυχιούχων ΑΕΙ, συνέβαλε τα μέγιστα στην παραμονή των επαρχιωτών φοιτητών στην Αθήνα και την ανοδική κοινωνική τους κινητικότητα.

Η σχεδόν άμεση επαγγελματική απορρόφηση των πτυχιούχων είχε σειρά από ανεπιθύμητες συνέπειες οι οποίες θα φανούν αργότερα. Η επαρχία στερήθηκε τους, κατά τεκμήριο, πιο εκπαιδευμένους -και δυναμικά πιο δυναμικούς- νέους της. Τα ΑΕΙ, από τη στιγμή που οι πτυχιούχοι τους έβρισκαν αμέσως δουλειά, δεν είχαν πολλούς λόγους να αλλάξουν. Ήταν και αυτός ένας από τους λόγους που μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1970 παρέμειναν έξω από το στρόβιλο των αλλαγών που συγκλόνισαν τα ευρωπαϊκά πανεπιστήμια.

Η αποψίλωση της επαρχίας από τους πτυχιούχους ΑΕΙ της στέρησε μεγάλο μέρος από τον ανθρώπινο δυναμικό της. Θα περάσει καιρός για να καλυφτεί το κενό. Η κάλυψη συνδέεται με την αναδιάρθρωση των τοπικών ιεραρχιών στις μικρές και μεσαίες πόλεις και την ανάδειξη νέων κοινωνικών ομάδων, στις οποίες κατέχουν ιδιαίτερη θέση πρώην φοιτητές του εξωτερικού και νέοι παρακείμενων χωριών. Καταλυτική στη διαδικασία αυτή είναι η πρόσδεση στα πολιτικά κόμματα εξουσίας και η κάρπωση πολιτικού κεφαλαίου, το οποίο μέσα από διάφορες διαδικασίες μετατρέπεται σε κοινωνικό, οικονομικό και συμβολικό.

Η σκιά του αθηναιοκεντρισμού και οι κοντόφθαλμοι κομματικοί υπολογισμοί

Η ίδρυση περιφερειακών ΑΕΙ και ΤΕΙ, κυρίως από τις κυβερνήσεις του ΠΑΣΟΚ, στόχευε, μεταξύ άλλων, και στην ανάπτυξη της περιφέρειας. Ο στόχος εν μέρει υλοποιήθηκε αλλά τα αποτελέσματα υπολείπονται των προσδοκιών.

Η προχειρότητα με την οποία ιδρύθηκαν πολλά από τα ιδρύματα αυτά, κυρίως ΤΕΙ, περιόρισε το ειδικό τους βάρος. Λειτουργήσαν περισσότερο ως μεταλυκειακά ιδρύματα με ασαφές περιεχόμενο και με περιορισμένο επαγγελματικό αντίκρισμα. Οι τοπικές κοινωνίες, από την άλλη πλευρά, είδαν τα ιδρύματα και τους φοιτητές σαν μία σύγχρονη εκδοχή των στρατιωτικών κέντρων και μονάδων, δηλαδή ως εκμεταλλεύσιμο πληθυσμό.

Όχι σπάνια η κατάσταση πήρε κωμικο-τραγικές διαστάσεις: Καθώς οι περισσότεροι φοιτητές στα περιφερειακά ιδρύματα προέρχονται από τα λαϊκά στρώματα μεγαλύτερων πόλεων -την Αττική κατά κύριο λόγο- δυσκολεύονται να αφήσουν την πόλη τους για να πάνε σε μία μικρότερη και να ξοδέψουν ένα σωρό χρήματα για ένα πτυχίο με χαμηλό επαγγελματικό αντίκρισμα. Σε αυτήν την περίπτωση εναλλακτικές δυνατότητες είναι η μετεγγραφή, η παρουσία μόνο στις εξεταστικές περιόδους ή κάποιο πτυχίο (ιατρικής κατά προτίμηση) από τις γειτονικές βαλκανικές χώρες.

Από τις συνθήκες αυτές προκύπτει και η δυσφορία τμήματος των λαϊκών στρωμάτων για την υφιστάμενη κατάσταση στην εκπαίδευση. Πολύ δύσκολα τα παιδιά τους μπαίνουν στα ΑΕΙ και ΤΕΙ· κι όταν μπαίνουν, καταλήγουν, συνήθως, στα περιφερειακά και τα λιγότερο κοινωνικά καταξιωμένα. Η αγωνία για το μέλλον των παιδιών τους αποτυπώνεται στις δημοσκοπήσεις υπέρ της κατάργησης του άρθρου 16 και υπέρ της αλλαγής του υφιστάμενου θεσμικού

πλαίσιου. Προσδοκούν ότι τα παιδιά τους θα μπορέσουν, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, να πάρουν ένα χαρτί από κάποιο ιδιωτικό «πανεπιστήμιο» ξοδεύοντας, στο κάτω-κάτω, λιγότερα από ό,τι στην επαρχία.

Στις συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες των πόλεων, της Αττικής κατά κύριο λόγο, εντοπίζεται μία αριθμητικά αξιόλογη «πελατεία» για τα λεγόμενα ιδιωτικά πανεπιστήμια ή όπως αλλιώς θα ονομάζονται. Η πολιτική επένδυση, όμως, της οποιαδήποτε κυβέρνησης στην προσδοκία αυτή αναμένεται οδυνηρή για το μέλλον της χώρας. Η εκπαίδευση όχι μόνο θα παύσει να αποτελεί πεδίο προσωπικής ανάπτυξης, αλλά θα παύσει να λειτουργεί και ως εργαλείο περιφερειακής ανάπτυξης. Από τις τρέχουσες μεταρρυθμίσεις, δεν κινδυνεύει μόνο η παιδεία αλλά και η περιφέρεια. Όπως ήδη παρατηρήσαμε και στο πρόσφατο παρελθόν, η περιφέρεια κινδυνεύει να πάει κι άλλο πίσω και η καρδιά της Ελλάδας να συρρικνωθεί ακόμη περισσότερο στην Αθήνα.

Ο Παντελής Κυπριανός διδάσκει ιστορία στο Πανεπιστήμιο της Πάτρας |